

A Milestone in Philosophy of Law: Immanuel Kant

Ali Taşkın^{1,a,*}

¹ Department of Philosophy, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas / Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 08/11/2024

Accepted: 22/11/2024

ABSTRACT

Kant also left an influential teaching in the philosophy of law, one of the important disciplines of philosophy. According to Kant, the metaphysics of nature based on reason, which is accepted as the basis of positive sciences, is as important as the “metaphysics of morality based on pure practical reason” from which theoretical and practical law emerges. Law, which forms the basis of moral metaphysics, is a concept of pure reason; Kant, who says that “there are synthetic a priori propositions” in law as in sciences, is proof of his upright stance against legal relativism. Kant, who made a great contribution to the development of positive law based on reason, had views that would form the basis of the theory of legal positivism based on the distinction between morality and law, but he did not exhibit a strict stance like the legal positivists who came later, and stated that positive law was related to types such as natural law and divine law, and displayed a middle-of-the-road attitude. Kant, who pioneered two important legal philosophers such as Austin and Kelsen, who tried to present a pure and positive science of law, has groundbreaking modern views on both pure legal theory and the issues that constitute legal practice. In Kant's legal theory, it is possible to come across information about most of the legal understandings expressed in terms of classical, modern, natural and positive law in terms of legal history.

Keywords: Kant, morality, pure law, positive law, legal positivism.

Hukuk Felsefesinde Bir Kilometre Taşı: Immanuel Kant

ÖZ

Kant, felsefenin önemli disiplinlerinden biri olan hukuk felsefesinde de etkili bir öğreti bırakmıştır. Kant'a göre, pozitif bilimlerin temeli kabul edilen, akla dayalı doğa metafiziği ne kadar önemliyse teorik ve pratik hukukun kendisinden doğduğu “saf pratik akla dayalı ahlak metafiziği” de o kadar önemlidir. Ahlak metafiziğinin temelini oluşturan hukuk bir saf akıl kavramıdır; bilimlerde olduğu gibi hukukta da “sentetik a priori önermeler vardır” diyen Kant'ın bu düşünceleri hukuki rölativizmin karşısında dimdik duruşunun kanıtıdır. Akla dayalı pozitif hukukun gelişmesinde büyük katkısı olan Kant, hukuki pozitivistlerin ahlak-hukuk ayrımını esas alan kuramına temel teşkil edecek görüşlere sahip olmakla birlikte, daha sonra gelen hukuki pozitivistler gibi katı bir tutum ortaya koymamış, yerine göre doğal hukuk, tanrısal hukuk gibi türlerle pozitif hukukun ilgisi olduğunu belirtmiş, orta yolcu bir tavır sergilemiştir. Saf ve pozitif bir hukuk bilimi ortaya koymaya çalışan Austin ve Kelsen gibi iki önemli hukukçu filozofa öncülük eden Kant'ın gerek saf hukuk kuramı gerekse hukuk pratiğini oluşturan konularda çığır açıcı modern görüşleri vardır. Kant'ın hukuk teorisinde, hukuk tarihi açısından klasik, modern, doğal ve pozitif hukuk terimleriyle ifade edilen hukuk anlayışlarının çoğu ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kant, ahlak, saf hukuk, pozitif hukuk, hukuki pozitivism

Süreç

Geliş: 08/11/2024

Kabul: 22/11/2024

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a alitaskin58@gmail.com

0000-0001-6643-3974

How to Cite: Taşkın, A (2024) A Milestone in Philosophy of Law: Immanuel Kant, CUJOSS, 48-Immanuel Kant Özel Sayısı: 1-8

Giriş

Felsefenin tarihi bir anlamda filozofların da tarihidir. Aklını “gerektiği gibi” kullanması koşuluyla her insan bir anlamda filozof sayılırsa da kelimenin özgün anlamıyla filozofluğun öyle herkesin hak edeceği bir sıfat olmadığı gerçeği de ortada. Felsefe tarihi incelendiğinde farklı niteliklere sahip çok sayıda filozofun gelip geçtiği görülecektir. Adı ünlenmiş olsun olmasın, etkili bir öğreti bırakmış olsun olmasın, birçok filozof için “felsefe tarihinde bir filozoftur” denilir geçerli. Elbette filozof sıfatını taşımış olmak bile kendi başına bir değerdir, ancak, “tarihten bir filozof” olmakla her yönüyle “bir filozof” olmak aynı şeyler değildir. Kurdukları ontoloji, epistemoloji ve etik gibi felsefenin temel disiplinleriyle geçmişle gelecek arasında köprü görevi yapan, çığır açıcı nitelikleri ile insanlık için birer “kutup yıldızı” niteliği taşıyan Platon, Aristoteles ve Kant gibi filozofların, her yönüyle bir filozof olma ayrıcalığına sahip birer filozof oldukları tartışma götürmez. Benzer niteliklere sahip filozof sayısını üçle sınırlandırmak elbette doğru olmaz, ancak sayı arttıkça bu satırlarla güdülen amacın dışına çıkmış olacak, anlam zayıflayacak ve değerlendirme sıradanlaşacaktır. Antik dönemden itibaren yaklaşık bin yıl boyunca Platon, onu izleyen yüzyıllarda Aristoteles, on sekizinci yüzyıldan sonra da Kant sıra dışı filozoflar olarak kabul edilirken, “filozof” denildiğinde ilk akla gelen isimler olmuşlardır.

Konu hukuk ve siyaset olunca filozofların yaşadıkları ile ilgili bir iki değini ile devam etmek uygun olacaktır. Tarihin büyük bölümünde iktidarı temsil eden egemen siyasetin bir “reel politığı” olarak, “hakikate ihanet etmeyecekleri için” entelektüeller ve filozoflar baskı görmüşler, değerleri ancak öldükten sonra anlaşılımıştır. Güneşi balçıkla sıvamak mümkün olmadığı için yaşadıkları dönemlerde üst düzeyde rol alan ne kadar siyasetçi, yönetici konumunda aktör varsa hepsi unutulmuş, filozoflar düşünceleriyle adeta ölümsüzleşmişlerdir. Hocası Sokrates’in idam edilmesiyle yaşadığı travmayı değişik bölgelere kaçarak hafifletmeye çalışan Platon, hakikati yalnızca siyasal egemenliğe sahip olmak, o egemenliği korumak için de her türlü oportünist tavrı meşru görmek sanan toplumun baskı ve şiddetinden kaçmak için Assos’a sığınmak zorunda kalan Aristoteles, 1794’te yayınladığı “Saf Aklın Sınırları İçinde Din” adlı eseri nedeniyle üzerindeki baskı ve sansürün arttırıldığı Kant, değerleri gerçek anlamda ölümlerinden sonra anlaşılacak filozoflara sadece üç örnektir. Kant’ın, 1795 yılında yazdığı “Ebedi Barış” konulu makalesinin hemen başında yer alan şu ifadeler siyasetin, sıradanlığın, egemen havanın hiç değişmediğini göstermektedir: “«Ebedî Barış», Hollandalı bir hancının, bir mezarlık resmi çizilmiş tabelâsındaki bu hicivli sözler kime hitap etmektedir: Genel olarak bütün insanlara mı, özel olarak harbe doymaz hükümdarlara mı, yoksa bu tatlı rüyaya kendilerini kaptıran filozoflara mı? Bunun üzerinde durmadan, bu denemenin yazarı, denemesini aşağıdaki

şartlarla yayınladığını açıklamak ister: Pratik politikacılar, siyaset nazariyecilerini, prensiplerini tecrübeden alması gereken devlete en küçük bir zarar vermektен âciz, boş fikirli ukalâlar veya kolayca alt edilebilecek acemi oyuncular sayacak şekilde, onlara tepeden bakmayı âdet edinmişlerdir. Böyle olunca, devlet adamları, bu denemede kendi fikirlerine aykırı fikirler bulunursa, herhangi bir ihtiras arkasından koşulmadan öne sürülmüş ve serbestçe yayınlanmış bu kanaatlerden devlete karşı tehlikeler çıkarmağa kalkışarak kendileriyle çelişmeye düşmemelidirler. Bu açık kapıyla (clausula salvatoria) denemenin yazarı, yöneltilecek bütün kötü niyetli yorumlardan kendisini korumuş olmayı umar” (Kant, 1960: 7).¹ Kant’a, “her şey bıraktığın gibi” demek mümkün olsaydı, bugünkü manzaranın da aynı olduğu rahatlıkla söylenebilirdi.

Bu makale, çok yönlü kişiliği, sıra dışı filozofluğu ile çağına damgasını vuran ve düşünceleri sonraki çağlarda da güncelliğini koruyan Kant’ın hukuk felsefesi tarihindeki yerini, değerini ve önemini bir başka bakış açısıyla ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Ortaya koyduğu özgün yöntem ve derin analizlerle her öğretisi gündem oluşturan Kant’ın salt hukuk ve hukuk felsefesine ilişkin görüşleri de önemli ve etkili konulardan biri olmuştur.

Kant’ın herhangi bir öğretilerini ele alırken, *Saf Aklın Eleştirisi* ile başlayıp arkasından yayınladığı iki kritikte devam eden yöntemi ve eserlerini esas almak gereklidir. Filozofun üç Kritiği, işlenen konular farklılık gösterse de genel anlamda bir sistematığı ve bütünlüğü olan tek şablon gibidirler. Kant, ortaya koyduğu bütün öğretileri bu şablona uygun olarak ortaya koymuştur; örneğin onun *Saf* ya da *Pratik* akılda temeli olmayan hiçbir öğretisi yoktur. Kaynağı akıl olması açısından kendi içinde bir bütünlük oluşturan bilim, ahlak, hukuk, teoloji, estetik gibi alt disiplinlerin akıldaki farklı temellerini tespit etmek ve bütün sistemi “genel akıl” temelinde inşa etmek Kant’ın temel yöntemidir. Bu bağlamda *saf* akılla doğa metafiziği, *pratik* akılla da ahlak metafiziği inşa edilmiştir. Doğa metafiziği bu makalenin sınırları dışında kalacağı için burada, hukuk ve hukuk öğretisinin de içerisinde yer aldığı ahlak metafiziği üzerinde durulacaktır.

Doğa Metafiziği de Ahlak Metafiziği de Zorunludur

Kant, felsefeyi hem insanın varlık, bilgi ve değer anlayışlarının rasyonel temellendirilmesini sağlayan bir teknik, bir yöntem olarak tanıır hem de bir yaşam biçimi olarak görür ve kullanır. O, pozitif bilimler için “kurt yeniği” dediği klasik dogmatik metafizik yerine salt felsefi bir doğa metafiziği, beşerî bilimler için de bir ahlak metafiziği kurmuştur. Bir aydınlanma filozofu olarak kurduğu akıl egemen yeni sistem kendine özgü bir “Kopernik devrimi” idi. Kant, doğa metafiziği ve ahlak metafiziği ifadesini salt aklın ideleri olarak, değer içermeyen nesnel, evrensel, zorunlu ilkeler bütünü bir “bilim” yerine kullandığını söyler (Kant, 1995: 3). *Saf Aklın Eleştirisi*’nde nesnel dışsal duyularıyla ilgili doğa biliminin a priori ilkelere bağlı olma zorunluluğu ve bu ilkelerin metafizik doğa bilimi

¹ Kant, Immanuel, (1960). “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme”, çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

altında bir sistemin fizik biliminin önüne geçmesinin zorunlu olduğunu kanıtlandığını belirterek, benzer a priori temelin ahlak için de gerekli olduğunu vurgular. Yine burada, Newton'un, etki ile tepkinin kütlede birbirine eşitliğini kabul etmesi ve kimyacıların maddenin birliğinin ve bölünmesinin yasalarını belirleyerek büyük bir güvenle bilimlerde ilerlemelerinin, pozitif bilimlerin deneyle vardıkları noktaya işaret etmesi bakımından önemini vurguladıktan sonra, ahlak konusunda da benzer bir metafiziğin gerekli olduğuna işaret eder.

Filozof, bilimsel ölçütlere uygun ahlak metafiziğini ve ahlak öğretisini belli zaman aralıklarıyla yazdığı üç önemli eserle ortaya koymuştur. Bu eserler sırasıyla 1785 yılında yayınladığı *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, 1787 yılında yayınladığı *Pratik Aklın Eleştirisi* ve son olarak 1797 yılında yayınladığı *Ahlakın Metafiziği* adlı eserlerdir. Yukarıda da değinildiği gibi, Kant için hem doğa metafiziği hem de ahlak metafiziği salt aklın ideleri olarak değerden bağımsız, evrensel, zorunlu birer bilimdir (Kant, 1995: 3). Doğa bilimleri, nesnellığı ve genel geçer ilkeler içermesi bakımından üzerinde tartışma söz konusu olmayan niteliğe sahiptir; ancak bu evrensel zorunlu a priori ilkelerin, görelisi olduğu öne sürülen ahlak öğretisi için geçerli olup olmadığı hep tartışılmıştır. Bu tartışmada taraf olan ve doğa bilimlerinde var olan ilkelerin başka bir biçimde ama aynı güvenilirlikte ahlak ve başka "değer" alanlarında da olduğunu öne süren Kant iddialı öğretilerine tam da buradan başlar. Genelde ampiristlerin, özelden Hume'un ahlak öğretilerine ciddi eleştiriler yönelten Kant, yapılması gereken öncelikli işin, ahlakın a priori ilkeleri olduğunu tespit etmek sonra da pratik akıl yoluyla kısmen deney boyutu olan konuları ele almak olduğunu söyleyerek öğretisini inşa etmiştir. Ona göre, ampiristlerin öne sürdüğü gibi ahlak yasaları deneyimden çıkarılamaz. Ahlak öğretisi bir başka kesimin öne sürdüğü gibi bir mutluluk öğretisi de değildir. Ahlak öğretileri eğilimleri dikkate almaksızın herkese buyurucu hükümler getiren normatif karaktere sahip ilkelerdirler (Kant, 2022: 43). Özgürlüğün temel alındığı, yasalarını aklın a priori ilkelerinin, maksimlerini de özgür seçimi ile iradenin belirlediği ahlakı, herkesin farklı algı ve izlenime sahip olacağı deneyimler üzerine temellendirmek insanı çok "kaba ve berbat" bir hataya düşürür (Kant, 2022: 43-44).² Akıl objektif, tartışmaya kapalı ortak ilkeler sunarken, duygular sübjektif, rölatif ve değişken karakteri ile genel yasa kurmaktan uzaktır; pratik felsefe duyulardan uzak, akla dayalı bir ahlak metafiziğini şart kılar (Kant, 1991: 48; 2022: 51). Deneyim insana mutluluk getireni öğretebilir ancak bunun doğruluğu, yanlışlığı, ölçüsü gibi konularda fikir veremez. Beslenme, cinsellik, dinlenme ve harekete ilişkin doğal güdüler, herkese farklı bir biçimde mutluluğun yolunu gösterebilir. Görünürde bu deneyimden yola çıkılarak, tümevarım yoluyla mutluluğun anahtarı da sunulmuş gibi görünür. "Ahlak öğretileri, eğilimleri dikkate

almaksızın herkese buyurucu hükümler getirmektedir; bunun nedeni kişinin özgür olması ve özgür olduğu sürece pratik akla sahip olmasıdır. Birinin aydınlatılması pratik aklın yasalarında kendisini gözlemlemesinden ve ondaki hayvanilikten çıkmamaktadır" (Kant, 2022: 43). Kant'a göre deneyimlerin de akılla kontrol edilmesi, insanın muhatap olduğu emir ve yasaklardaki mantığa ve tutarlılığa aklın onay vermesi daha tercih edilebilir bir durumdur. Pratik felsefenin nesnesi yalnızca doğa değildir, deneyimle iş bitmez, insanın pratik akılla davranması da kendi başına bir ödevdir. İnsan "özel doğasına" göre değil, herkesin içinde var olan pratik aklın gereği olarak ödev olarak kabul ettiği ilkelere göre eylemde bulunmak zorundadır. Kant ahlakı antropoloji ile temellendirmenin doğru olmayacağını ama söz konusu metafiziğin antropolojiye uygulanabileceğini belirtir. "Ahlaki antropoloji gereksiz değildir, fakat ahlakın metafiziğinden önde gelemez ve ahlakın metafiziği ile karıştırılmaz (Kant, 2022: 45).

Kant'ın Hukuk Teorisi

Kant'ın hukuka ilişkin düzenli yazıları 1785 yılında yayınlanan *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı kitapta 1793 yılında yazdığı "Eski Bir Deyim Üzerine: Bu Teoride Doğru Olabilir ama Pratikte Hiçbir İşe Yaramaz" başlıklı yazıda ve 1795 yılında yayınladığı "Ebedi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme" başlıklı yazıda sınırlı bir şekilde yer almıştı. Konuya ilişkin temel eseri ise *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı eserinde yazacağını haber verdiği *Ahlakın Metafiziği* adlı eseridir (Kant, 1995: 38). Bu eser, hukuk felsefesi, genel hukuk teorisi ve hukuk uygulamaları üzerine klasik denilebilecek nitelikte bir eserdir. *Temellendirme*'de ikiye ayırdığı ödevler (Kant, 1995: 38)³ *Ahlakın Metafiziği*'nin iki bölümünü oluşturmuştur. Bu makalenin temel hareket noktasını, hukuk öğretisinin ele alındığı bu eserin birinci bölümü oluşturacaktır. Hiç kuşkusuz, Kant'ın hukuk felsefesi bir makalenin sınırları içerisinde ele alınamayacak kadar geniş bir konudur, dolayısıyla burada yalnızca, hukuk felsefesinin ana problemlerinden biri olan ahlak-hukuk ilişkisi, hak, hukuk, doğal ve pozitif hukuk, hukuki pozitivizm gibi konular kavramsal çerçevede ele alınacak olmakla birlikte daha çok da Kant'ın hukuk felsefesi içerisindeki yeri ve önemine işaret edilmiş olacaktır.

Ahlak-Hukuk İlişkisi

Ahlak hukuk ilişkisi hukuk felsefesinin temel problemlerinden biridir. Kant'ın, felsefesinin kemale erdiği bir dönemde yayınladığı *Ahlakın Metafiziği*, onun hukuk ve erdem öğretilerinin birbirleriyle ilişkisini ele almak bakımından önemli bir eserdir. Kant, prensip olarak ahlak ile hukuku ayrı ele almakta, hukuku dışsal bir belirlenimle ahlakı da yer yer içsel bir belirlenimle (kategorik imperatif)

² Kant'ın saf pratik akıl temelinde inşa etmeye çalıştığı hukuk bilimi, pozitif hukuk, saf hukuk gibi ifadeler, kısmen farklı bir terminoloji öz olarak aynı temellendirme ile Hegel'in hukuk felsefesinde de bulunur. "Bilimsel hukuk felsefesinin konusu hukuk idesidir, yani hukuk kavramı ve bunun gerçekleşmesidir. "Pozitif hukuk bilimi, hukuki olan nedir, yani özel kanuni hükümler nelerdir, onu formüle etmeye çalışır..." (Hegel, 1991: 33).

³ "Kesin buyruk bir tek tanedir, hem de şudur: ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun" (Kant, 1995: 38).

çoğunlukla da özgür bir seçimle gerçekleşen salt ve moral değerler olarak görmektedir. Birinci görüşte, saf ya da katı hukuk teorisi ve ahlaktan bağımsız iradeci bir pozitivizmi öneriyor gibi görünür. Ancak, ahlak ve hukuk üzerine verdiği derslerden derlenen *Ethica*'da doğal hukuk, pozitif hukuk ve Tanrısal hukuk gibi hukukun türlerinden söz ederken bu türlerin zaman zaman birbirleriyle ilişkilerinden de söz eder (Kant, 2022a: 54). Bu konuda haklı gerekçeleri olduğu düşünülebilirse de, ayrıma gittiği noktalarda daha özgün daha yenilikçi bir bakış açısına sahip olduğu belirtilmelidir. Kant'ın ahlakla hukuk arasında mutlak ve zorunlu bir bağ kurmanın olanaksızlığına işaret ettiği doğrudur; hukuki ödevlerle erdem ödevlerini ayrı başlık altında toplaması bunun bir göstergesidir. Ancak hukuki bir ödevin, daha fazlasını zorlama düşüncesi olsun olmasın ahlaki bir ödev bilinciyle yapılmasının mümkün olduğu, bunun ahlakla hukuku karıştırmak anlamına gelmeyeceği yönünde görüşler ortaya koyduğu belirtilmelidir. Şu açıklamalar bu yorumu desteklemektedir: “Özgürlüğün bu yasaları doğa yasalarından farklı olarak *ahlaki* yasalar olarak nitelendirilir. Bu yasalarda sadece dışsal fiiller ve bunların yasalara uygunluğu söz konusu olduğunda, bunlar *hukuki* yasalar olarak nitelendirilirler; ama hukuki yasalar da yasaların bizzat kendilerinin eylemlerin belirlenme sebebi olmalarını talep etmeleri halinde, bunlar *etik* yasaları olmaktadır ve böylece eylemlerin hukuki yasalara uygunluğuna *yasallık*, eylemlerin etik yasalara uygunluğuna da *ahlakilik* denir” (Kant, 2022: 50). Yasalar iradeden çıkar, maksimler tercihten çıkar (Kant, 2022: 55).

Bu değerlendirmelerden yola çıkılarak, bir ahlak filozofu olarak da bilinen Kant'ın bu ilkesel ayrımın daha sonra ortaya çıkacak olan hukuki pozitivizmin *ayrılabilirlik tezi* bahane edilerek mutlak değer karşılığına dönüştürülmesi isabetli bir değerlendirme olmaz. Bu tür iddialar Kant'ın bütün sisteminin çökmesi anlamına gelir. Kant, aydınlanmacı yönü ile pozitif hukuku saf bir akıl idesi olarak görüp ona evrensel, zorunlu, nesnel a priori bir nitelik yüklese de, erdemle arasında içsel ve sıkı bir bağ olduğu gerçeğini de göz ardı etmez. Örneğin o, önce hukuki ödevleri sonra da erdem ödevlerini sırasıyla ele alır ancak sonunda hukuki zorunluluğu erdeme bağlayarak hukuku kuru bir talimat olmaktan kurtarır. Kant, *Ahlakın Metafiziği*'ne yazdığı “Genel Giriş” kısmının ikinci maddesinde *İnsanın Zihinsel Yetilerinin Ahlak Yasalarıyla İlişkisi Üzerine* başlığı altında ahlak-hukuk ilişkisine ilişkin önemli açıklamalar yapmıştır. Burada duygucu ahlaki eleştirerek, haz ve acıyı duyarlılık ölçütü olarak ele almanın yanlışlığına dikkat çekerken, her zaman *istemenin* bir haz elde etmek, *kaçınmanın* da bir acıdan kaçınmak olmadığını belirtir. Haz ya da hazsızlık nesnelliği içermez, bunlar öznel duygu durumlarıdır, bunlar nesne olarak bir anlam ifade etmezler çünkü özneye ilgilidirler. Kant, duyusal seçimle akli seçimi birbirinden ayırır ve akli seçim bilinçli bir seçim iken duyusal seçim hayvani bir seçimdir der (Kant, 2022: 49). Bu cümlelerin devamında, “seçme özgürlüğü duyusal itki ile belirlenimden bağımsızlık anlamına gelir; bu seçme özgürlüğünün negatif kavramıdır” diyerek, insanı bir determinasyondan uzak tutar

ve onun özgür bir varlık olduğuna işaret eder. Duygucu ahlak anlayışını reddeden Kant, “sadece akıl, bu yasayı emreden veya yasaklayan bir imperatif kural haline getirir” der (Kant, 2022: 50).

Kant, yine *Ahlakın Metafiziği*'nin “Genel Giriş” kısmında hukuk ile ahlakın ortak kavramlarını büyük bir yetkinlikle ele alır ve örnek bir hukuk metodolojisi inşa eder. Filozof, *Ahlakın Metafiziği*'nin hukuk öğretisi ile erdem öğretisinin ortak kavramlarına örnek olarak, Yükümlülük, İzin (licitum), Ödev, Ödevlerin Çatışması, Yasa, Yasa koyucu (legislator), İsnadiyet (imputatio), Kişi, Eşya gibi hukuki ve ahlaki kavramları ayrıntılı bir biçimde ele alır.

Kant, yalnızca bir hukuk teorisyeni olarak değil, aynı zamanda bir hukuk pratiyeni gibi, hukuki konulardan ve uygulamalardan örnekler vererek ilerler. Ahlak-hukuk ilişkisine ilişkin açıklamalarını örnekleme açısından, hem hukuki hem de ahlaki karakteri olan meşhur “pacta sunt servanda” (söze bağlılık) ilkesi ile ilgili açıklaması aydınlatıcı olabilir. “Birinin vaadini tutması erdem ödevi değil, bunun yerine o kişinin ifasına zorlanabilen hukuki ödevdir. Fakat zorlamanın yapılamayacağı bir yerde, bunu yapmak da erdemli bir eylemdir (erdemın kanıtıdır). Hukuk öğretisi ve erdem öğretisi, bu nedenle, birbirlerinden ödevlerinden daha çok, yasa koyucularının farklılıkları dolayısıyla ayrılırlar...” (Kant, 2022: 61). Burada da işaret edildiği gibi Kant elbette özgür seçimin temel olduğu ahlakilik (moralite) ile harici bir yasa koyucunun seçime bırakmadığı zorlayıcı emir ve yasalarını içeren hukukiliği (legalite) birbirinden ayırmaktadır. Birincisi, öznenin kendisine kural olarak koyduğu (yani nasıl hareket etmek istediği) eylemin öznel ilkesi olarak tanımlanan maksime göre hareke etmek iken; ikincisi uyulması mutlak olan bir iradenin ürünü olan emre ya da yasağa göre eylemde bulunmaktır (Kant, 2022: 55).

Kant'ın düşüncesinde, genel anlamda hukukun harici bir otorite tarafından belirlenerek zorlayıcı karakterde olması, ahlakın da özgürlük temelinde tercihlere açık ve opsiyonel olması ahlak ile hukukun hiçbir biçimde birbirleriyle ilişkisi olmayacağı anlamına gelmez.⁴ Guyer'in de haklı olarak işaret ettiği gibi, özgürlük, özel hukuk ve kamu hukuku şeklinde üç başlıkta ele alınan hukuki ödevlerin içinde insanları erdem ödevleri ile yükümlü kılan unsurlar çokça yer almaktadır.⁵ Özel hukukta yer alan mülkiyete saygı, kişiler hukuku; kamu hukukunda, cumhuriyetçi bir hükümet kurmak ve bunu korumak için çalışmak gibi ödevler aynı zamanda erdem ödevleri olarak görünür (Guyer, 2022: 413-414).

Hukuk Doktrininin Metafizik Temel İlkeleri

Hak/Hukuk Öğretisi Nedir?

Kant, *Hukuk Doktrininin Metafizik Temel İlkeleri* başlıklı bölüme iki önemli soruyla başlıyor; bunlardan birincisi hukuk doktrini nedir sorusu, ikincisi de hukuk nedir sorusudur. Birinci soru betimleyici ve biçimsel bir tanım olduğu için yanıtı net ifadelerle ortaya konulurken, ikinci soru muğlak, görelî, anlamı çok geniş, problematik bir soru olduğu için yanıt da aynı ölçüde karmaşık gibi görünüyör.

⁴ Altan Heper'in, *Ahlakın Metafiziği*'nin çevirisinin önsözünde, ahlak hukuk ayrımına ilişkin görüşü hukuki pozitivistlerin ayrımına yakın görünüyor (Kant, 2022: 20).

⁵ Ahlak-hukuk ilişkisi konusunda benzer görüş ve yorumlar Allen W. Wood tarafından da bolca yapılmaktadır (Wood, 2009: 215).

Örneğin, hukuk doktrini nedir, sorusuna “bir harici kanun koyucunun mümkün olduğu kanunlar manzumesine hukuk doktrini (Ius) denir” (Kant, 1991: 205/55; 2022: 69)⁶ diye yanıt verirken, bu doktrinin pozitif hukukun tanımı olduğunu da belirtiyor. Aynı başlık altında *hukuk bilimi* (jurisscientia) ile *hukuk uzmanı* (jurisprudencia) kavramlarını da çözümleyici bir tarzda ele alıyor (Kant 1991: 229/55; 2022: 69).⁷ Salt teorik “hak” ile uygulamada örnekleri olan hukukun bilgisine sahip kişi “hukuk uzmanı” (jurispritus) terimiyle ifade ediliyor. Hukuk, teorik, pratik ve doğal hukuk esaslarına dayanmaz, bu üç ilke bir arada bulunmazsa ortada sadece hukuk bilimi (jurisscientia) terimi ile ifade edilen bir hukuk kalır. Kant, “hukuk uzmanı doğal hukukun değişmez ilkelerini pozitif hukuk vaz edicisine vermek zorundadır” gibi bir ifadeyle, doğal hukukla pozitif hukuk arasında zorunlu bir ilişki kuruyor (Kant, 1991: 229/55; 2022: 69). Filozof, doğal hukuk, pozitif hukuk ve hukuki pozitivizm yaklaşımlarının iç içe olduğu, anlaşılması çok da kolay olmayan bir öğretiyi çıkarıyor karşımıza. Uzun yıllara yayılan ders notlarından derlenen *Ethica*’da Tanrısal pozitif hukuk, pozitif hukuk (Ius positivum), doğal hukuk (Ius naturale) türlerinin hepsinin kendi içinde yasalar içermeleri bakımından birbirleriyle ilişkileri ele alınmıştır.⁸

Hukuk Nedir?

Kant, mantıkta “hakikat nedir” sorusu ne kadar muğlak ve yanıtı da o ölçüde mantıkçıları zorluyorsa, “hukuk nedir” sorusu da hukuk bilginlerini aynı şekilde zorlar der (Kant, 1991:230,55; 2022: 69). O, belli dönemlerde belli kişilerce uygulanan hukuku gerçek anlamda hukuk olarak kabul etmiyor. Ona göre hukukun da ahlak gibi bir metafiziğe yani akli esasların belirlendiği bir rasyonel bilime dayanması gerekir. Sadece ampirik bir hukuk hukuk değildir. Böyle bir hukuk sistemi için “Phaedrus’un öyküsündeki tahta kafa gibi güzel bir baş olabilir ama ne yazık ki bu kafada beyin yoktur” şeklinde alaycı bir benzetmede bulunuyor (1991: 230/55; 2022:70). Hukukun her zaman ve koşulda geçerli olacak a priori ilkeleri olması gerekir. Teorik hukukun evrensel gösteriminde, “hukuk bir saf akıl kavramıdır” (Kant, 2022: 92); sentetik a priori hukuk önermeleri vardır (2022: 92). Bu sözler, hukuki rölativizmin karşısında dimdik duran, Kant’ın etik teorisinin ana karakterine uyan yaklaşımının somut örnekleridir.

Başarıp başaramadığı tartışmalı olsa da, Kant hukuk kavramını mümkün olduğunca, niyet, amaç gibi ahlaki kavramlardan uzak tutmaya, bu özel ve öznel niteliği olan değerlerle hukuk arasındaki farkı göstermeye çalışıyor. Biçimsel koşulların geçerli olduğu, karşılıklı istemeye bağlı olan, zorunlu uyma ilkesi haline gelmiş bir hukuk sistemi ortaya koyuyor. Bu ilkeyi Kant’ın şu ifadeleri özetler niteliktedir: “Hukuk böylece, birinin seçimiyle diğer birinin seçiminin, özgürlüğün genel yasaları altında birleştirilebileceği bir koşullar sistemi/toplamı (Inbegriff) olmaktadır” (Kant, 2022: 70).

Hukukun Genel İlkesi

Kant’ın hukuk felsefesinde özgürlüklerin karşılıklı olarak tanınması gereği ve kendi özgürlüğünün başkası tarafından engellenmesi durumunda haksızlığa uğraması olgusu hukukun temel ilkesidir. Hobbes’un, özgürlüklerden karşılıklı olarak feragat edilerek sözleşme yapıldığına ilişkin tespitinin, Kant’da başka bir ilke gereğince, ancak pratikte aynı sonucu verecek şekilde kurgulandığı görülüyor. Burada, Hobbes ve benzer görüşte olanların yararı öne çıkaran, ampirik bir temel tanımalarına karşı, Kant’ın özgürlüğün karşılıklı gözetilmesinin doğal ve zorunlu bir emir olduğu tezine dayandırması temel farklılık olarak göze çarpmaktadır. Wood’un şu ifadesi konuyu güzel özetlemektedir: “Kant devleti, gerçekten bir sözleşmeye dayanan bir şey olarak görmez, fakat insanların bir yasa sistemine ittifak halinde akli onay vermeleri ideasının, adil yasaları adil olmayanlardan ayırmanın bir yolu olarak işlev göreceğini düşünür” (Wood, 2009: 220). Kant’ın şu sözleri de konuyu netleştiriyor: “Benim özgürlüğümün genel yasalarla beraberce uyum içerisinde veya fiilin maksimine göre birinin seçiminin özgürlüğünün diğerinin özgürlüğüyle genel yasalara göre uyum içinde birlikte var olabileceği her bir fiil doğrudur” (Kant, 2020: 71). Bu cümleden çıkan sonuca göre, aksi bir durum yanlış ve kişiye haksızlık anlamına gelir. Kant bunu ahlak yasasına uyarlayarak, genel hukuk yasası (Rechtsgesetz) olarak şöyle formüle ediyor: “Öyle dışsal hareket et ki, senin seçiminin özgür kullanımı birinin özgürlüğüyle genel yasalara göre birlikte var olabilsinler” (Kant, 2022: 72). Bu bir yasadır ve bana yükümlülük getirmektedir, diye ekliyor Kant. Yukarıda zikredilen Hobbesçu yaklaşıma karşı bir öğretiyi geliştirdiğini ortaya koyarken şöyle diyor Kant: Fakat bu yükümlülüğün kendi özgürlüğümü sınırlamamı bırakın, benden hiçbir beklentisi olmaz, bunun yerine akıl sadece, özgürlük idesine uygun ve diğerlerince sınırlandırılabilmesine izin verilebilen koşullarla özgürlüğün sınırlanabileceğini bildirmektedir. Bu durum Kant’a göre kanıtlanması mümkün olmayan bir postulatır (Kant, 2022: 72).

Hukukta Zorlama Yetkisi Zorunlu Bir Koşuldur

Kant, ahlaki motivasyon ile hukuki motivasyonu birbirinden ayırmaya özen gösterir. Onun sisteminde erdemi öğretmekle doğruyu açıklamak iki ayrı hareket olarak görünüyor. Hukuk, erdem gibi salt özgür bir ödev değil, yapmazsan dışsal bir zorlama yoluyla yapmak durumunda olduğun zorunlu bir görevdir (Kant, 2022a: 54). Bu da ahlakta içten gelen emre benzeyen “koşulsuz bir buyruk” türü aslında (Kant, 2022: 73). Özgürlüğün yasalarla engellenmesi (kısıtlanması) Kant’a göre makul hatta olması gerektir. “Haksızlık olan her şey, genel yasalara göre özgürlüğün önündeki engeldir; zorlama ise özgürlüğe uygulanan bir engel veya direnmedir”. Zorlama, ahlak için geçerli olmasa bile hukukun zorunlu koşuludur. “Hukukla

⁶ *Ahlakın Metafiziği*’ni İngilizce çevirisinde özgün metnin paragraf numaralarına da yer verilmekte olup, referans verirken sayfa numarasından önce paragraf numaraları da verilmektedir.

⁷ Kant’ın *Ahlakın Metafiziği* adlı eserinin Mary Gregor tarafından yapılan (*The Metaphysics of Morals*, Cambridge University Press, USA, 1991) İngilizce çevirisi (1991) ile Altan Heper tarafından yapılan Türkçe çevirisi zaman zaman birlikte kullanılacaktır; İngilizce çeviride paragraf numaraları da bulunduğundan, referans verirken paragraf numaraları da verilecektir.

⁸ Bu konuda, Kant’ın hukuk teorisi açısından önemli aynı zamanda tartışılacak görüşlerini de içeren derleme eser *Ethica, Etik Üzerine Dersler* incelenebilir, bkz. (a.g.e: 54-57).

aynı zamanda hukuku çiğneyeni zorlayacak bir yetki, çelişki ilkesine göre verilmektedir” (Kant, 2022: 72).

Saf ya da Katı Hukuk Kuramı

Hukuk iki unsurdan oluşur, biri, bir yasaya isteyerek bağlanarak seçimi ile diğeri yükümlülük altına sokan, diğeri de başkasını buna zorlayan birinin yetkisi olarak... Kant, şu başlıkta zorlama-özgürlük paradoksunu açık biçimde ortaya koyuyor ve çözüyor: “*Katı hukuk istisnasız karşılıklı uygulanan zorlama olanağı olarak tasavvur edilebilir ve bu olanak genel yasalara göre herkesin özgürlüğüyle uyum içerisindedir.*” Bir önerme olarak nitelediği ve oldukça zor görünen bu başlıktaki meseleyi, anlaşılması kolay bir metinle şöyle özetliyor: Hukuk kavramı herkesin özgürlüğüyle genel karşılıklı zorlamanın bir araya getirilmesine doğrudan doğruya yerleştirilebilir, nasıl hukukun konusu genel olarak dışsal eylemler ise, katı hukuk da seçimin belirlenmesinde dışsal nedenleri talep eder; çünkü ancak bu durumda daha saftır ve erdem kurallarıyla karışmamıştır. Sadece dışsal hukuk bu anlamda katı hukuk olarak adlandırılabilir (Kant, 2022: 73). Hukuktaki göreliliğin ortadan kaldırılması için, matematik bir kesinlik gerektiğini söyleyen Kant, aynı şey belirli istisnaları dışarıda bırakamayan erdem öğretisinden beklenemez derken de genel anlamda ahlak ile hukuk arasındaki ayrıma bir kez daha dikkat çekiyor (Kant, 2022: 74). “Hukuk ve zorlamaya yetki hep aynı anlama gelmektedir” (Kant, 2022: 73; 2022a: 54).

Bazı Hukuk Konuları

Hakkaniyet, İztırar Hali, Özgürlük, Hakların Genel Ayrımı, Doğal Haklar, Kamusal Haklar ve Ödevler

Kant hukuk öğretisine girişte hukukun *hakkaniyet* (*aequitas*), *zorda kalma* (*Ius necessitatis/iztırar*), *zorlama* (*ikrah*) gibi birçok problematik konusuna yer vererek ele aldığı konuları büyük bir ustalıkla açıklamaktadır. Özellikle hukukta karşılığı bulunmayan bir meseleyi çözümlenmiş gücüne işaret ederken “hakkaniyetin mottosu (dictum) ‘en katı hukuk en haksız hukuktur’ fakat bu kötülüğe hukuk yoluyla çare bulunamaz, çünkü bu vicdan mahkemesine aittir” mealinde bir geçişle *hakkaniyet* konusunu özel hukuka havale ediyor (2022: 76). Benzer bir çözümü *iztırar hali* (*zorda kalma*) konusunda da ortaya koymaya çalışıyor. O konuda da filozof, “zorda kalma halinin mottosu ‘zorunluluk hali’ yasa tanımaz’ (necessitas non habet legem) şeklinde bir değerlendirmede bulunuyor (Kant, 2022: 77). Bu hüküm, Mecelle’nin “zaruretler memnu olan şeyleri mübah kılar” şeklinde kurallaştırılan 21. maddesine benzer bir hüküm gibi görünüyor. Kant, hakkaniyet ve iztırar halinin, haklar açısından iki anlamlı olması nedeniyle, saf hukuk içerisinde kalarak çözümünün güçlüğüne işaret ederek, bir anlamda ahlak-hukuk ilişkisi konusunda paradoksal bir durumun ortaya çıkmasına engel olamamış görünüyor. Çünkü burada “vicdan mahkemesi” gibi etik çözümlere başvurmadan başka çare de kalmıyor gibi görünüyor.

Sistematik öğretisi olarak haklar sadece a priori ilkelere dayanan doğal hak ve yasa koyucunun istencinden ortaya çıkan pozitif (statü) hak olarak ikiye ayrılır. Doğuştan gelen ve kazanılan haklar ayrımı (ahlaki) yeti olarak yasal temele uygun bir şekilde (titulum) diğerlerini yükümlülük altına sokma hakların en yüksek ayrımıdır. Doğuştan gelen hak her türlü hukuki işlemde bağımsız olarak, doğa gereği herkesin hakkıdır, kazanılan hak ise, hukuki bir işlemin zorunlu olduğu

haktır (Kant, 2022: 79). Örneğin özgürlük doğuştan gelen tek haktır... (Kant, 2022: 79).

Kant’ın “Kamu Hukuku” ve “Özel Hukuk” Sınıflandırması

Kant’ın makalemize temel teşkil eden eserinin hem hukuk felsefesi açısından hem de genel hukuk teorisi ve pratiği bakımından zengin bir eser olduğuna yeri geldikçe vurgu yapıldı. Her biri ayrı bir makalenin konusu olabilecek kadar geniş başlıklar ve tartışma konuları içeren metin hukuk felsefesi açısından da tarihi bir metindir. Son iki yüzyılda problem alanları genişleyen ve önemli değişikliklere sahne olan hukuk felsefesine Kant’ın bu eseriyle büyük katkı sağladığı açıktır. Bazı değişikliklerle hukuk sistematini oluşturan bölüm ve sınıflamalar, görece sınırlı olsa da Kant’ın bu eserinde başarılı bir biçimde ele alınmış çok yararlı açıklamalar yapılmıştır. Ülkemizde, hâlihazırda hukuk fakültelerinde *Kamu Hukuku* ve *Özel Hukuk* adıyla bölümler kurulmuş, ilgili ana bilim dalları bu bölümler altında sıralanmışlardır. Benzer sınıflandırmalar ve sıralamalar Kant tarafından şöyle yapılmıştır:

Özel Hukuk: Özel haklar, zilyetlik (*possesio*), doğal haklar ve harici kazanımlar üzerine, *eşya hukuku*, toprak, sahiplenme/mülkiyet, kullanım; *sözleşme*, kiralama, teminat; *para*; *kişiler hukuku*, aile hukuku, miras hukuku, bağışlama, ödünç verme, yemin verme, tereke, diğer kişilere karşı haklar ve sorumluluklar, saygı gösterme ödevleri... Görüldüğü gibi Kant, bugünkü Medeni hukukun ve Ticaret hukukunun bütün dallarını hem hukuk felsefesi açısından hem de hukuk pratiği açısından ele almıştır. Günümüzün önde gelen Kant uzmanlarından Guyer Kant’ın Özel hukuk ve Kamu hukukuna ilişkin eserlerini birbirine bağlayarak şöyle özetler: Ödevleri gerçekleştirmek için bir devlet kurmak ahlaki bir yükümlülük yükler, bunlar aynı zamanda hukuki ödevlerdir (Guyer, 2022: 413) Guyer, bir başka Kant uzmanı Wood’un Kant’ın erdem öğretilerini evrensel hukuk formülünden değil, neredeyse değişmez bir biçimde kendinde bir amaç olarak insanlık formülünden türettiğini belirttiğini söylerken, filozofun bu yönünün de önemine işaret etmiştir. (Guyer, 2022: 421).

Kamu Hukuku: Kant’a göre, doğa durumunda hukuki yasalar bulunmaz (2022: 93); “hukuki olmayan durum, yani dağıtıcı adaletin olmadığı durum doğa durumu (*status naturalis*) olarak adlandırılır” (Kant, 2022: 161). “Doğal durumda özel hukuktan kamu hukuku postulatı ortaya çıkar; diğerleriyle yan yana beraber yaşamaktan kaçınmadığında, tüm diğerleriyle birlikte doğal durumundan çıkıp, hukuki duruma, yani dağıtıcı adalet durumuna geçmelisin. Bu postulatın temeli analitik olarak *şiddetin* (*violentia*) zıddı olarak dışsal ilişki bağlamında *hukuk* kavramından geliştirilebilir” (Kant, 2022: 162-163). Kant, doğal durumu herkesin istediği gibi hareket serbestisine sahip olduğu bir durum olarak tespit eder. Bu durumda herkes kendisi için iyi ya da yararlı ne ise onu yapma hürriyetine sahiptir. Bu durum devletler için de geçerlidir. Herkes kendine *doğru ve iyi görünen* taraftan bakar. Bu durumda ne birey ne de devletler birbirlerine karşı olacak potansiyel şiddetten emin olamazlar. Böyle bir durumu terk etmenin herkesin yararına olacağı ilkesi

gereğince, *herkesin kamusal hukuki harici zora tabi olma konusunda birbirleriyle anlaşmaları gerekir* (Kant 2022: 164).

Kant, Kamu hukuku başlığı altında genel olarak doğa durumundan, harici yasa koyucu marifetiyle herkesin yasal haklarını kullanabileceği duruma geçişe, oradan da *kamusal adaletin* gerçekleşeceği sürece kadar geçen evreleri, sonra da gerek devlet-vatandaş gerekse devletler arasındaki ilişkileri ele alır. Kamu hukuku ile ilgili ilk başlık genel çerçeveyi şöyle ortaya koyuyor: “Genel olarak doğal durumda benim ve onun olandan hukuka uygun düzende benim ve onun olana geçiş üzerine” (Kant, 2022: 161). Kant için Kamu Hukuku, “bir devlet (civitas), hukuk yasaları altında çok sayıda insanın birliğidir. Bu yasalar a priori zorunlu oldukları sürece, yani harici hukukun kavramlarının genel takibi olarak, onların çıkarımı (yazılı hukuk değil) olduklarından, bunların şekli aslında bir devletin şeklidir, yani *ide olarak devlet* saf hukuk ilkelerine göre nasıl olması gerekiyorsa öyle olmalıdır” (Kant, 2022: 167). “Hukuka uygun bir durum yaratabilmek için, kamuya yönelik olarak ilan edilmeleri gereken yasaların bütünü *kamu hukukudur*” (Kant, 2022: 165); kamu hukuku halkın hukuk sistemidir, ihtiyaçları ve yararları için bu topluluklar bir anayasaya (constitutio) ihtiyaç duyarlar. Anayasal bir oluşumda insanlara vatandaş, kurdukları organizasyona da devlet adı verilir. Kant burada durmuyor, ilkelerini kısaca böyle belirlediği devletlerin de benzer gerekçelerle bir araya gelerek *ortak devletler topluluğu (res publica latius sic dicta)* olarak bir organizasyon içinde olmalarını öneriyor (Kant 2022: 165).

Kamu Hukuku başlığı altında da devlet hukuku, devletler özel ve devletler genel hukuku, ceza ve af hukuku, savaş hukuku, dünya vatandaşlığı hukuku gibi başlıklar ele alınmakta, sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan ulusal ve uluslararası oluşumlara zemin hazırlayacak yararlı görüşler yer almaktadır.

Kant’ın Pozitif Hukuka Katkısının Hukuki Pozitivizme Dönüştürülmesi

Klasik hukuk felsefesi tarihi kitaplarında doğal hukuk başlığı altında öğretilen Kant’ın, bir yandan da pozitif hukuk ve onun biraz ileri tarzı olan hukuki pozitivizme dönüşen okulun dayanaklarından biri olduğuna yukarıda değinildi. Kendisinden sonra gelişen hukuki pozitivizmin öncüleri kabul edilen İngiliz hukukçu filozof John Austin (1790-1859) ve Avusturyalı hukukçu filozof olan Hans Kelsen (1881-1973)’in öğretilerinin Kant’ın temel ayrımından hareket etmiş olduğu söylenebilir. Örneğin, Austin’in, hukuk felsefesi üzerine verdiği derslerden derlenerek yayınlanan “Hukukun Belirlenmiş Alanı” adıyla bilinen eseri ile Kelsen’in “Saf Hukuk Kuramı” başlıklı eseri prensip olarak Kant’ın kurduğu hukuk kuramının devamı niteliğindedirler. Her iki kuramın ayırt edici özelliği, ahlak, adalet, örf, herhangi bir biçimde dini emir ve yasaları çağrıştıran kültürel değerlerle karıştırılmış durumda bulunan hukuku bir bilim yapma, nesnel ölçütlerin egemen olduğu evrensel, genel-geçer bir sistem kurmak amacı gütmeleridir (Austin 2015, 28; Kelsen 2016, 1-2). Austin iradeci pozitivizm şeklinde ifade edilen kuramın

kurucusu olarak kabul edilirken, Kelsen normativist pozitivizm şeklinde ifade edilen öğretinin kurucusu olmuştur. Esasında bu belirlenmiş adlandırmalar, her zaman aşırı görüşleri çağrıştırmaları nedeniyle sorunlu gibi görünmektedirler. Kant da onun doğrudan ya da dolaylı izleyicileri de ödünsüz ideolojik yaklaşımları benimsemezler. Her üç filozof da ahlak, adalet, örf gibi rölâtif değerleri kendi başına birer değer olarak kabul etseler de bir bilim olması gereken hukukun salt akıl ürünü pozitif yasalardan oluşması gerektiğini söyleyerek, hukuk ile değerlerin birbirinden bağımsız olmasını savunmuşlardır.

Değerlendirme ve Sonuç

Kant’ın Hukuk Teorisinin Farazî ve Pratik Hukukun Gelişmesine Katkısı

Kant’ın hukuk üzerine yazdığı yazılar, metin olarak az gibi görünse de zengin bir içeriğe sahiptir. Kant’ın hukuk teorisinde, hukuk tarihi açısından klasik, modern, doğal ve pozitif hukuk terimleriyle ifade edilen hukuk anlayışlarının tamamı ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Hukuk disiplini ya da bilimi ne denirse denilsin, bu alanla uğraşanlar filozof düzeyinde ise belli bir meslek mensubu olarak görülemez. Hukukçu kimliği taşıyanların bugünkü durumuna bakarak Kant veya başka bir filozofu meslek düzeyinde değerlendirmek son derece yanlış olur. Örneğin Kant bir hukukçu mudur, hukuk teorisi ya da bilimi ile ilgili düşünceleri ve yazıları ne anlam ifade eder gibi değerlendirmeler yüzeysel değerlendirmeler olarak kalacaktır. Hukuk felsefesi adı üstünde filozofların kuramları üzerine inşa edilmek zorundadır. Hukuk bilimi ya da hukuk politikası ile hukuk felsefesi karıştırılmamalıdır. Bu bağlamda Kant ya da başka bir filozofu bir meslek mensubu olarak görmek, onlarda biçimsel bir formasyon aramak anlamsızdır. Filozofsa onun her konudaki düşüncesi önemlidir. Kant bu filozofların sıra dışı örneklerinden biridir. Birçok alanda olduğu gibi, hukuk teorisi ve pratiğinde de çığır açıcı bir filozof olmuştur. Aydınlanmanın genel karakterine uygun bir hukuk teorisi, hukuk politikası ve hukuk pratiği ile ilgili çalışmalar yapmış, güçlü bir öğreti bırakmıştır. Özgürlük problemini “saf akıldan” türeyen bir ilke üzerine kurmuş (Kant 2022, 51), herhangi bir teoriye bağımlı olmayan yasalara sahip bir özerk alan olarak betimlemiştir (2022, 46). Özgürlük, yasallık ve dıştan belirlenim gibi biriyle çatışık gibi görünen değer ve ilkeleri hayat gerçeği içerisinde uzlaştırmayı başarmış bir teorisyendir Kant. Bireyin özerkliği, aile hukuku, ulusal ve uluslararası hukuk konularını ustalıkla işlemiştir. Kant’ın hukuk öğretisi her zaman hem ideal derinlikler hem de reel çözümler sunan kapsamlı bir teori olmuştur. Ütopik olanla gerçekleşmesi mümkün olan ayrımını çok iyi yapmış olan filozofun, çok önem verdiği “ebedi barış” idealini buna örnek olarak verebiliriz.

Ahlakın Metafiziği adlı eserinin birinci bölümünde ele alınan konular ve kavramsallaştırmalar, tanımlar ve açıklamalar, yürüklükte olan hukukla ilgili açıklamalar Kant’ın “efradını cami aghyarını mani” bir hukuk teorisi ve pratiği ortaya koyduğunu gösterir. Sahip olduğu kültürü ve

hukuka ilişkin müktesebatı yanında, kritik felsefesine dayanarak inşa ettiği hukuk teorisi çerçevesinde değindiği uygulama örnekleri, bugün bile hukuk eğitimi alan hukukçular için hazine değerinde bir külliyat olarak değerlendirilebilir. Hacmi küçük ancak içeriği bir filozofa yakışır zenginlikte ve büyüklükte olan yazılar, özel hukuk ve kamu hukuku alanında kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Miras hukukundan vakıf senetlerine, mülkiyet, yemin, sözleşme, vatandaşlık, anayasa, uluslararası özel ve genel hukuk gibi akla gelen birçok hukuki problemi örneklendirmiş, gelişmekte olan modern hukuk sistemine büyük katkıda bulunmuş, bir hukukçu gibidir Kant. Saf hukuk kuramı ya da hukukun belirlenmiş alanı gibi formülasyonlarla ortaya konulan modern evrensel hukukun ana ilkeleri Kant'ın hukuk teorisinde önemli yer tutmaktadır. Ahlak hukuk ilişkisi çok hassas ve aydınlanma ruhuna uygun bir biçimde "olması gerektiği gibi" ele alınmıştır. Kilise hukuku ya da önceki filozofların sözleşmeye dayalı, iradeye otoriteye dayalı hükümdarlık yönetimlerinin dayandırıldığı keyfi hukuk sistemleri, doğal ve pozitif hukukun ekstrem görüşleri Kant'da bir uzlaşma görüntüsü içerisinde verilmiştir. Birçok konuda olduğu gibi hukuk kuramı ve pratik hukuk problemlerinde de Kant bir "kilometre taşı" olmuştur.

Kaynakça

- Austin, J. (2015). *Hukukun Belirlenmiş Alanı*, çev. Ülker Yükselbaba, Saim Üye, Umut Koloş, İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Guyer, P. (2022). *Kant*, çev. Deniz Soysal, İstanbul, Say Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Himma, Kenneth E. (2010). *Hukukun Ahlaki Kriterleri*, çev. Saim Üye, Ankara.
- Kant, I. (1995). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.
- Kant, I. "Marcus Herz'e 21 Şubat 1772 Tarihli Mektup", çev. Kaan H. Ökten, Blog: <http://turkiyekanttoplulugu.org/?p=5776/25/07/2024>.
- Kant, I. (2022). *Ahlakın Metafiziği*, çev. Altan Heper, İstanbul, Fol Yayıncılık.
- Kant, I. (2022a). *Ethica, Etik Üzerine Dersler*, çev. Oğuz Özügül, İstanbul, Fol Kitap.
- Kelsen, H. (2016). *Saf Hukuk Kuramı*, çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul, Nora Kitap.
- Wood, Allen W. (2009). *Kant*, çev. Aliye Kovanlıkaya, Ankara, Dost Kitabevi.